

УДК 339.923:061.1

**INTERNATIONAL TREATIES IN THE SYSTEM OF SOURCES OF
EUROPEAN UNION LAW**
**МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ**

Atamanchuk Z. / Атаманчук З. А.

s.e.s., as.prof. / к.е.н., доц.

ORCID: 0000-0002-6139-1653

*Vasyl' Stus Donetsk National University,
Vinnytsia, Akademika Yanhelia, St. 4, 21001*

Макоhin Z. Ya. / Макогін З. Я.

s.e.s., as.prof. / к.е.н., доц.

ORCID: 0000-0001-8559-8141

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Universytetska, St. 1, 79000

Анотація. У статті обґрунтовано проблемні питання, пов'язані з прагненням України до вступу до Європейського Союзу (ЄС). Систематизовано основні класифікаційні підстави джерел права Європейського Союзу, з'ясовано місце та роль міжнародних договорів у системі джерел права ЄС. Охарактеризовано зміст основних розділів Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Окреслено подальші кроки України на шляху до євроінтеграції, пов'язані з необхідністю адаптації існуючого українського законодавства до права Європейського Союзу внаслідок уже підписаних домовленостей.

Ключові слова: євроінтеграція, право Європейського Союзу, джерела права Європейського Союзу, міжнародні договори.

Інтеграційні процеси в сучасному світі є характерною особливістю соціально-економічного розвитку світового господарства. Навіть ті країни, які не входять до складу інтеграційних об'єднань, неминуче відчують на собі їхній вплив. На європейському континенті таким інтеграційним угрупованням є Європейський союз [1]. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають проблемні питання, пов'язані як з прагненням України до вступу до Європейського Союзу, так із необхідністю адаптації існуючого українського законодавства до права Європейського Союзу внаслідок уже підписаних домовленостей. Прагнення України брати активну участь у європейських інтеграційних процесах зумовлює необхідність реформування її правової системи відповідно до європейських правових стандартів [2], а дослідження такої важливої складової правової системи, як джерела права вимагає нових методологічних підходів з урахуванням тенденцій розвитку міжнародних та європейських правових норм.

Серед вітчизняних дослідників, які звертали увагу на питання джерельної бази ЄС, слід виокремити таких, як: В. І. Муравйов, К. В. Смирнова, Р. А. Петров, І. В. Яковюк, О. Я. Трагнюк, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, М. М. Микієвич, О. І. Головка-Гавришева, А. О. Вакуленко, О. М. Москаленко. Серед зарубіжних науковців до дослідження джерел права ЄС зверталися: Л. М. Ентін, Б. М. Топорнін, С. Ю. Кашкін, М. М. Марченко, А. Л. Шевцов та інші. Проте комплексно дану проблему, зокрема у площині формування договірних відносин, все ще розглянуто недостатньо.

Метою статті є дослідити місце міжнародних договорів у системі джерел права Європейського Союзу та виробити наукові пропозиції щодо подальших перспектив розвитку взаємовідносин між Україною та ЄС після підписання Угоди про Асоціацію.

Право Європейського Союзу — це система правових норм, які регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС [3]. У рамках Європейського Союзу була створена унікальна система регулювання суспільних відносин, яка суттєво відрізняється від класичних систем національного та міжнародного права. Гетерогенність і багаторівнева структура цього інтеграційного об'єднання обумовила гнучкість і різноманітність способів формування правових норм, а також засобів їх вираження та фіксації, чим засвідчується їхня загальнообов'язковість, а також положень, що розкривають, тлумачать зміст права, тобто джерел права [4, С. 83], які характеризуються достатньо великою неоднорідністю, що підтверджує наявність полісистемності європейської нормативної структури [4, С. 84].

Джерелами права Європейського Союзу можна вважати усі форми зовнішнього вираження норм права, що прямо або опосередковано породжують юридичні зобов'язання та впливають на поведінку суб'єктів права ЄС [5, С. 48]. У зв'язку з тим, що джерела права ЄС ілюструють усю неоднорідність і багатшаровість самої нормативно-інституційної системи даного інтеграційного утворення, у закордонній та вітчизняній правовій літературі до сьогодні відсутня єдина думка в питанні про систему джерел права ЄС [6, С. 255].

У табл. 1. систематизовано основні класифікаційні підстави джерел права Європейського Союзу.

Найбільш загальноприйнятою є наступна класифікація джерел права ЄС, а саме їхній поділ на [3]: установчі договори («первинне законодавство»); міжнародні (додаткові) угоди з міжнародними організаціями та іншими країнами; регламенти, директиви, рекомендації та висновки («вторинне законодавство»); рішення, висновки Європейського Суду Правосуддя (ЄСП), а також загальні принципи, розроблені ЄСП.

До установчих договорів слід віднести: Договір про Європейське Співтовариство вугілля та сталі 1951 р.; Договір про Європейське Економічне Співтовариство 1957 р.; Договір про Європейське Співтовариство з атомної енергії 1957 р.; Конвенція про деякі спільні для Європейських Співтовариств інститути 1957 р.; Договір про Об'єднання 1965 р.; Акти Вступу 1972 р. (Великобританії, Данії, Ірландії), 1979 р. (Греції), 1985 р. (Іспанії, Португалії), 1994 р. (Австрії, Фінляндії та Швеції), 2003 р. (Естонії, Кіпру, Латвії, Литви, Мальти, Польщі, Словенії, Словаччини, Угорщини та Чеської Республіки), 2007 р. (Болгарії та Румунії); Бюджетні Угоди 1970 та 1975 рр.; Єдиний Європейський Акт 1986 р.; Договір про ЄС 1992 р.; Амстердамський Договір 1997 р.; Ніщський договір 2003 р.; Лісабонський Договір 2009 р. Вони встановлюють основи правопорядку ЄС та є первинними джерелами права ЄС [3]. Договори з міжнародними організаціями та іншими країнами – міжнародні угоди, або конвенції, становлять невід'ємну частину права Співтовариства.

Таблиця 1 – Класифікація джерел права Європейського Союзу

Автор	Класифікація джерел права Європейського Союзу
Ентін Л.М.	<p>З точки зору умов і порядку формування та місця всі джерела права ЄС поділяються на три групи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - норми первинного (основоположного) права – норми установчих договорів ЄС; - норми вторинного (похідного) права – норми, вироблені на основі первинного права, створювані автономно і прийняті інститутами ЄС; - норми третинного (додаткового) права – правові міри джерелом яких є інші акти, ніж установчі договори або акти, які видаються інституціями ЄС
Ковалів М.В. Тимчишин Т.М. Ніканорова О.В.	<p>Джерела права ЄС можна класифікувати за критеріями:</p> <ul style="list-style-type: none"> - за способом утворення: первинні (основні); вторинні (похідні), які за процедурою прийняття поділяються на: законодавчі та не законодавчі; - за юридичною силою: обов'язкові (у порядку ієрархічності); рекомендаційні (висновки, правові позиції, загальні орієнтири); - за суб'єктом прийняття: джерела, що приймаються ЄС як суб'єктом права (міжнародні угоди ЄС); джерела, що приймаються державами-членами (установчі договори ЄС); акти Ради ЄС, Парламенту ЄС; - за формою зовнішнього виразу: писані (договори про приєднання нових держав-членів; міжнародні договори ЄС; нормативно-правові акти, ухвалені інституціями ЄС); неписані (основні принципи права ЄС та прецеденти судових органів ЄС)
Кашкін С.Ю., Калініченко П.А.	<p>Класифікують джерела права на:</p> <ul style="list-style-type: none"> - джерела первинного права (установчі договори ЄС та спільнот); - джерела вторинного права (акти, які видаються інститутами Союзу та усі інші акти, прийняті на основі установчих договорів; - джерела прецедентного права
Муравйов В.І., Шпакович О.М., Лисенко О.М., Святун О.В.	<p>Поділ джерел права ЄС здійснюється на:</p> <ul style="list-style-type: none"> - основні (Договір про Євросоюз; Договір про функціонування ЄС; Хартія Європейського союзу про основні права; міжнародні угоди, укладені під час імплементації положень установчих документів; цінності; міжнародні звичаї; міжнародні угоди; акти інститутів ЄС зобов'язального характеру у формі регламентів, директив, рішень, конвенцій, актів представників держав-членів, що засідають у Раді ЄС; принципи права; рішення органів співробітництва зобов'язального характеру, створених на основі міжнародних угод (Співтовариства); - допоміжні (акти інститутів ЄС рекомендаційного характеру у формі висновків, рекомендацій, кваліфікованих думок, декларацій; рекомендаційні акти органів співробітництва, створених у рамках міжнародних договорів між ЄС і третіми країнами; рішення Суду ЄС; доктрина)

Джерело: складено автором на основі [4; 5; 6]

Такі договори укладаються: ЄС виключно в межах повноважень, що надані йому установчими договорами ЄС; ЄС шляхом приєднання до вже укладеної міжнародної угоди (н-д, до Загальної угоди про тарифи та торгівлю (ГАТТ)). До первинних джерел належать і договори про вступ держав-членів до ЄС [3]. Ще одним джерелом первинного права ЄС є його міжнародні договори, що пов'язані з роллю співтовариства на міжнародній арені.

Разом зі зростанням економічної могутності та торгової активності держав-членів ЄС протягом останніх років суттєво зросла кількість міжнародних договорів, укладених співтовариством з країнами, які не входять до складу цієї організації. Існує два різних види угод про асоціацію: по-перше, це угоди, які запроваджують особливі зв'язки між окремими країнами-учасницями ЄС і країнами, які не входять до його складу; по-друге, це угоди, метою яких є підготовка до вступу до ЄС або створення Митного союзу. Основною

причиною укладення угод про асоціацію першого типу можна назвати існування тісних економічних, історичних, політичних зв'язків між державами-членами ЄС та іншими державами, як, наприклад, зв'язки між Францією, Італією та їхніми колишніми колоніями. Впровадження в межах співтовариства єдиної системи тарифів без пільг, могло ускладнити розвиток торговельних відносин з такими країнами. З огляду на це було укладено спеціальні угоди, покликані обмежити дію деяких положень про вільну торгівлю у відношенні до таких країн [5, С. 50-51]. На такому шляху стоїть і Україна з якою в 2014 році було підписано «Угоду про асоціацію» [7], цілями якої є [8]: сприяти поступовому зближенню сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках; забезпечення необхідних рамок для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес; сприяння зберіганню й зміцненню миру та стабільності у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року; запровадження умов для посиленних економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі; посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки, інших сферах з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбувалося в два етапи. 21 березня 2014 р. під час позачергового саміту Україна – ЄС було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт саміту, а 27 червня 2014 р. – економічну частину.

Таблиця 2 – Характеристика основних частин Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [2; 9; 10]

Назва частин угоди	Зміст частин угоди
Частина «Преамбула, загальні цілі та принципи»	окреслює підґрунтя для укладення Угоди про асоціацію, зокрема визнання з боку ЄС європейського вибору та європейських прагнень України, що поділяє з ЄС спільну історію і спільні цінності. Визначені цілі Угоди, закріплюються основні принципи, які лежатимуть в основі асоціації: забезпечення прав людини, основоположних свобод, повага до принципу верховенства права, дотримання принципів суверенітету і територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності
Частина «Політичний діалог і реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері закордонних справ та політики безпеки»	містить положення, реалізація яких має сприяти розвитку і зміцненню політичного діалогу в різних сферах, у т.ч. поступовій конвергенції позицій України з ЄС у сфері зовнішньої та безпекової політики. Визначені цілі політичного діалогу, ключовою з яких є запровадження політичної асоціації між Україною та ЄС, а також поширення міжнародної стабільності та безпеки, зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та належного урядування, прав людини та фундаментальних свобод, поширення принципів незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів, співробітництво у сфері безпеки і оборони
Частина Угоди «Юстиція, свобода і безпека»	визначає напрями взаємодії у відповідних сферах, зокрема у сфері правоохоронної діяльності та встановлення правосуддя, насамперед зміцнення судової системи, покращення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості

Продовження таблиці 2

Частина Угоди «Економічне та секторальне співробітництво»	містить положення про умови гармонізації законодавства України та законодавства ЄС, зобов'язання України щодо реформування інституційної спроможності відповідних установ та принципи співробітництва між Україною, ЄС та його державами-членами у низці секторів економіки України та напрямів реалізації державної галузевої політики в енергетиці, транспорті, захисті навколишнього середовища, промисловій політиці, сільському господарстві, наданні фінансових послуг, туризмі, охороні здоров'я, освіті, науці, культурі тощо
Частина «Фінансове співробітництво»	окреслює механізм і шляхи отримання Україною фінансової допомоги з боку ЄС, у т.ч. з метою сприяння реалізації Угоди про асоціацію, пріоритетні сфери її надання, порядок моніторингу та оцінки ефективності її використання. Передбачене поглиблення співпраці України та ЄС з метою попередження та боротьби з шахрайством, корупцією та незаконною діяльністю
«Інституційні, загальні та прикінцеві положення»	передбачається запровадження нових форматів та рівнів співробітництва між Україною та ЄС після набуття чинності Угодою про асоціацію, зокрема створення Ради та Комітету з питань асоціації, Парламентського комітету, Платформи громадянського суспільства

У табл. 2 охарактеризовано зміст основних розділів Угоди про асоціацію.

До кінця поточного року планується засідання Європейської ради, на якій Єврокомісія представить перший звіт про те, наскільки Україна виконує необхідні для цього умови. Україна, як і всі інші кандидати, має прийняти збірку правил ЄС – тобто усі закони та стандарти Євросоюзу. Переговори згруповані у 35 розділів, які охоплюють комплекс питань у сфері внутрішньої та зовнішньої політики, освіти, науки та культури, оподаткування, сільського господарства. Зокрема, спектр поставлених перед Україною завдань стосується [11; 12]: посилення боротьби з корупцією, з відмиванням коштів; проведення реформи Конституційного Суду України; продовження судової реформи в Україні; антиолігархічний закон; приведення медіа законодавства у відповідність до європейського; зміна законодавства про національні меншини.

Висновки.

Процес євроінтеграції пов'язаний з проведенням радикальних інституційних перетворень, складних соціально-економічних реформ, що може сприяти не тільки досягненню очікуваних позитивних ефектів, а, ймовірно, супроводжуватися певними труднощами, пов'язаними із необхідністю адаптації існуючого українського законодавства до права Європейського Союзу внаслідок уже підписаних домовленостей, реформування правової системи України відповідно до європейських правових стандартів. Необхідно розуміти, що вступ України до ЄС залежить від того, коли закінчиться війна та від виконання переліку поставлених перед нашою державою та суспільством вимог. Кожна вдало проведена реформа створює підґрунтя для наближення мети отримання повноправного членства у Європейському Союзі. Відповідальність України як держави та суспільства до виконання покладених зобов'язань пришвидшить процес досягнення спільної європейської мети.

Література:

1. Нечипорук К. О., Щерба Р. І. Угода про Асоціацію України та ЄС: процес укладення угоди та його наслідки для України. Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. Вип. 22, Ч.3, 2018. С. 5-9.
2. Атаманчук З. А. Перспективи розвитку взаємовідносин між Україною та ЄС після підписання Угоди про асоціацію. The 8-th International scientific and practical conference «Integration of scientific and modern ideas into practice» (November 15-18, 2022) Stockholm, Sweden. International Science Group. 2022. P. 140-144.
3. Право Європейського Союзу. Навчальні матеріали. К.: Національна академія внутрішніх справ. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/eulaw/info/lec2.html> (дата звернення: 09.11.2022).
4. Форманюк В.В. Система джерел права ЄС. Південноукраїнський правничий часопис. 2015, № 2. С. 83-88.
5. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 212 с.
6. Європейське право: право Європейського союзу : підручник : у трьох кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. К. : Ін Юре, 2015. Кн. перша : Інституційне право Європейського союзу / В. І. Муравйов, О. М. Шпакович, О. М. Лисенко, О. В. Святун. К. : Ін Юре, 2015. 312 с.
7. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки, завдання та перспективи». Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1500/> (дата звернення: 19.10.2022).
8. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 15.11.2022).
9. Міністерство закордонних справ України, Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/aboutukraine/european-integration/ua-eu-association> (дата звернення: 05.11.2022).
10. Association agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/november/tradoc_155103.pdf (дата звернення: 16.11.2022).
11. Ліга Закон. URL: <https://jurliga.ligazakon.net/news/> (дата звернення: 04.11.2022).
12. Атаманчук З. А., Лободзінський В. А. Перспективи розвитку відносин України з ЄС. Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 23-24 вересня 2022 р.). Одеса, 2022. 596 с.

Abstract. The article substantiates the problematic issues related to Ukraine's desire for accession to the European Union (EU). The basic classification grounds of sources of law of the European Union are systematized, the place and role of international treaties in the system of sources of law of the European Union are clarified. The content of the main sections of the

Association Agreement between Ukraine and the EU is characterized. The further steps of Ukraine on the path to European integration related to the need to adapt the existing Ukrainian legislation to the European Union law as a result of the already signed agreements are outlined.

Key words: *European integration, European Union law, sources of European Union law, international treaties*

Стаття відправлена: 25.11.2022 р.
Атаманчук З. А., Макогін З. Я.